

УДК 378.016-026.731

Зеленський Б. Р.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, Харків

ПРОФІЛІЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

У роботі обґрунтовано одну із педагогічних умов формування професійної мобільності студентів у процесі здобуття вищої професійної освіти – забезпечення профілізації професійної підготовки. Проаналізовано зміст ключових понять дослідження («профілізація», «профіль», «профільне навчання», «спеціалізація», «профілізація професійної підготовки») з опертям на довідкову літературу та праці науковців у галузі педагогіки, вказано на їх взаємозв'язки та співвідношення. Окреслено законодавчу базу для реалізації обґрунтованої педагогічної умови. Конкретизовано особливості планування й організації освітнього процесу у вишах із урахуванням профілізації професійної підготовки майбутніх фахівців. Визначено основні положення щодо вивчення студентами вибіркових дисциплін загального і фахового циклів.

Ключові слова: профілізація, спеціалізація, професійна мобільність, професійна підготовка, майбутні фахівці.

Зеленский Б. Р.

Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, Харьков

ПРОФИЛИЗАЦИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ КАК УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОБИЛЬНОСТИ

В работе обоснованно одно из педагогических условий формирования профессиональной мобильности студентов в процессе получения высшего профессионального образования – обеспечение профилизации профессиональной подготовки. Проанализировано содержание ключевых понятий исследования ("профилизация", "профиль", "профильное обучение", "специализация", "профилизация профессиональной подготовки") со ссылкой на справочную литературу и труды ученых в отрасли педагогики, указано на их взаимосвязи и соотношения. Дана характеристика законодательной базы для реализации обоснованного педагогического условия. Конкретизированы особенности планирования и организации образовательного процесса в вузах с учетом профилизации профессиональной подготовки будущих специалистов. Определены основные положения относительно изучения студентами дисциплин по выбору общего и профессионального циклов.

Ключевые слова: профилизация, специализация, профессиональная мобильность, профессиональная подготовка, будущие специалисты.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОБОТИ. Розбудова Україною ринкової економіки, високі темпи розвитку світових технологій вимагають швидкої адаптації працівників у будь-яких закладах і установах, готовності не тільки до виконання окремого виду діяльності, але й за необхідності до зміни її виду і профілю. Це ставить перед вищою професійною освітою вимогу цілеспрямованої підготовки майбутніх фахівців до життя й професійної діяльності в швидкоплинному сучасному світі, здатних свідомо й відповідально приймати рішення як суб'єкти власної діяльності, володіти своєю професією і вільно орієнтуватися в суміжних галузях діяльності шляхом формування мобільності як особистісної й професійної якості.

Історіографічний пошук засвідчив, що науково-педагогічні дослідження з проблеми формування професійної мобільності розпочалися порівняно недавно. Проте в останні роки інтерес дослідників до вивчення окресленого феномена значно зріс (А. Архангельський, О. Безпалько, Л. Вороновська, Л. Горюнова, Ю. Дворецька, Ю. Калиновський, Н. Кожемякіна, В. Майборода, Н. Мерзлякова, Р. Пріма, С. Савицький, Л. Сушенцева, В. Хом'юк та ін.). Водночас, у сучасному науковому просторі бракує досліджень, які б конкретизували шляхи, умови, засоби формування професійної мобільності студентської молоді у процесі здобуття вищої професійної освіти.

Мета статті – виявити вплив профілізації професійної підготовки студентів у ВНЗ на процес формування професійної мобільності.

МАТЕРІАЛ І РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ. Результати наукового пошуку засвідчили, що процес професійної підготовки майбутніх фахівців у національній вищій школі спрямований на оволодіння студентською молоддю професійними компетенціями, що розглядаються як інтегративні характеристики якості підготовки випускників вишів і покликані забезпечити продуктивне виконання останніми певних видів професійної діяльності.

Проте, як свідчить вишівська практика, традиційна організація навчального процесу, хоча й орієнтована на компетентнісний підхід, не спроможна в повному обсязі забезпечити формування в студентів професійної мобільності – сукупності особистісних характеристик і особливих форм поведінки (схильність до творчості, постійного самовдосконалення і самоактуалізації, здатність ризикувати, виявляти ініціативу, підприємливість в суспільстві, на робочому місці), що виявляються в ситуації зміни виду професійної діяльності [1, с. 62]. Нажаль, освоєння одного виду професійної діяльності, що здійснюється в рамках спеціалізації і є основним, не забезпечує готовність до ефективної адаптації на сучасному ринку праці і конкурентоздатності майбутніх фахівців. Розв'язанню цього протиріччя, на наше переконання, сприятиме розширення переліку як загальних, так і професійно-профільованих компетенцій за рахунок освоєння студентами суміжних видів професійної діяльності.

Отже, формування професійної мобільності студентської молоді у процесі здобуття вищої професійної освіти буде більш результативним за умови забезпечення профілізації професійної підготовки, що характеризується змінами в змісті й організації освітнього процесу, можливістю вибору студентами профілю основної освітньої програми.

Для визначення і конкретизації поняття «профілізація професійної підготовки майбутніх фахівців» звернемося до визначення його складових та взаємозв'язків з іншими термінами і поняттями, проаналізувавши довідкову й психолого-педагогічну літературу.

Результати проведеного аналізу дозволяють констатувати, що в довідковій літературі трактування поняття «профілізація» зустрічається досить рідко. Зокрема, у словнику «Профессиональное образование» це поняття визначається як «оволодіння особою тією чи іншою професійною діяльністю, що пов'язана зі спеціальністю, яка вивчається» [2, с. 266]. Вище зазначене дає підстави стверджувати, що процес профілізації безпосередньо пов'язаний з професійною підготовкою, що забезпечує готовність особи до виконання різноманітних трудових операцій в конкретній професійній діяльності.

Зазначимо, що поряд із поняттям «профілізація» в довідковій літературі подається визначення поняття «профільювати» - надавати певного характеру, виробничої спрямованості чомусь [3]. Профільювання найчастіше пов'язують із процесом формування відповідного профілю: «відповідати профілю», «надавати профіль» тощо. Водночас, у професійній освіті термін «профіль» ототожнюють із професією і трактують як сукупність ознак окремої професії (напрямку підготовки, спеціальності) вищої освіти, що визначає спрямованість освітньої програми, її змісту. Типовими ознаками професії (спеціальності) можуть виступати кваліфікаційна характеристика випускника або перелік набутих компетенцій.

У контексті досліджуваної проблеми привертає увагу дефініція «профільне навчання», що реалізується в структурі 12-річної школи відповідно з Законом «Про загальну середню освіту», постановою КМ України «Про перехід загальноосвітніх навчальних закладів на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання», Концепцією профільного навчання в старшій школі. Зважаючи на ці документи, «Енциклопедія освіти» характеризує «профільне навчання» як вид диференційованого навчання, який передбачає врахування освітніх потреб, нахилів і здібностей старшокласників, створення умов їх професійного самовизначення [4, с. 743].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив виявити підходи окремих дослідників до визначення дефініції «профілізація» в контексті організації вищої професійної освіти. Так, Є. Сухова визначає «профілізацію» навчання у ВНЗ як цілеспрямований процес інтеграції знань, що активізує навчальну діяльність, розвиває уміння системного мислення студентів і виявляється у врахуванні специфіки профілю вишу або факультету в процесі викладання гуманітарних і соціально-економічних дисциплін [6, с. 57]. М. Баранов характеризує «профілізацію» як сукупність типових ознак професії і водночас процес, що дозволяє враховувати індивідуальні запити, схильності студентів [7].

Отже, в педагогічних дослідженнях з питань вищої професійної освіти профілізацію навчання зазвичай пов'язують із урахуванням напряму і спеціальності підготовки студентів у процесі викладання гуманітарних, соціально-економічних і природничо-наукових дисциплін. Утім, як засвідчили результати проведеного аналізу, у наукових джерелах, присвячених питанням професійної підготовки студентської молоді у національній вищій школі, частіше оперують поняттям «спеціалізація» чим «профілізація».

У довідково-енциклопедичній педагогічній літературі «спеціалізація» розглядається в декількох аспектах: 1) зосередження діяльності в межах вузьких, спеціальних напрямів; 2) набуття більш поглиблених знань, умінь, навичок у різних галузях діяльності за профілем спеціальності.

Закон України «Про вищу освіту» [8] подає визначення спеціалізації як складової спеціальності (складова галузі знань, за якою здійснюється професійна підготовка), що визначається вищим навчальним закладом та передбачає профільну спеціалізовану освітньо-професійну чи освітньо-наукову програми підготовки здобувачів вищої та післядипломної освіти.

Отже, спеціалізації притаманна більш поглиблена підготовка в межах окремої спеціальності.

Проаналізувавши різні підходи до визначення понять «профілізація» та «спеціалізація», визначимо співвідношення цих понять. Оскільки профілізація може розглядатися як засвоєння сукупності різних видів професійної діяльності, результати якої знаходять вираження в компетенціях окремої сфери діяльності (професії), а спеціалізація передбачає концентрацію діяльності лише за певним профілем спеціальності, то спеціалізація є складовою профілізації. Профілізація має більш широку сферу застосування.

Зазначимо, що сукупність спеціалізацій в межах спеціальності визначає спектр видів професійної діяльності. Опановуючи певну спеціалізацію, студент отримує поглиблену підготовку лише за одним із видів професійної діяльності. Освоєння ж інших, суміжних видів професійної діяльності можливе в рамках саме профілізації. З огляду на це, формування професійної мобільності майбутніх фахівців буде більш ефективним за умови забезпечення профілізації професійної підготовки, яка ґрунтується на використанні сукупності спеціалізацій і їх оптимальному поєднанні.

Узагальнюючи вище зазначене, «профілізацію професійної підготовки майбутніх фахівців» у межах нашого дослідження розглядаємо як процес спеціалізованої підготовки при одночасному забезпеченні її універсальності, коли за рахунок змін у структурі, змісті й організації навчального процесу створюються умови для професійного розвитку студентів.

В аспекті досліджуваної проблеми привертає увагу той факт, що профілізація передбачає освоєння сукупності профілів професійної підготовки з урахуванням видів професійної діяльності фахівця і реальної практики. У свою чергу профіль визначає спрямованість основної освітньої програми на конкретний вид професійної діяльності. Один із профілів є основним. Його освоєння відбувається в процесі вивчення дисциплін спеціалізації. Інші – суміжними, оволодіння якими здійснюється в процесі вивчення курсів вільного вибору студентів - дисциплін, які вводяться вищим навчальним закладом, а також кафедрами з метою задоволення освітніх і кваліфікаційних потреб студентів, посилення їх конкурентоспроможності та затребуваності на ринку праці. Саме сукупність основного і суміжних профілів забезпечує освоєння майбутніми фахівцями індивідуального профілю основної освітньої програми, що складає підґрунтя формування професійної мобільності.

Законодавчу базу для реалізації обґрунтованої педагогічної умови формування професійної мобільності майбутніх фахівців – забезпечення профілізації професійної підготовки – складає ст. 62 Закону України «Про вищу освіту» [8], яка гарантує перехід від монорівневої системи вищої професійної освіти, коли студент засвоїв тільки одну спеціальність, починаючи з першого до останнього курсу, на багаторівневу, що дозволяє обрати індивідуальну освітню програму у відповідності до своїх можливостей, змінити напрям і профіль підготовки в обсязі, що становить не менше як 25% загальної кількості кредитів ЄКТС. Відповідно до інструктивних документів МОН України [9; 10; 11] дисципліни вільного вибору студентів для освітнього ступеня «бакалавр» охоплюють цикл дисциплін гуманітарної та соціально-економічної підготовки, цикл навчальних дисциплін фундаментальної та природничо-наукової підготовки, а також цикл навчальних дисциплін професійної і практичної підготовки. Для освітнього ступеня «магістр» вибірково частину становить цикл навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки й дисциплін спеціалізації. Кожен студент має право персонально обрати із університетського переліку бажані для вивчення навчальні дисципліни вибіркового загального циклу підготовки сумарним обсягом 12 та 3 кредити ЄКТС для ступеня «бакалавр» та «магістр» відповідно. Водночас, кожен студент спеціальності освітнього ступеня «бакалавр» має право персонально обрати певний комплекс дисциплін, практик, індивідуальних завдань вибіркового фахового циклу з декількох при вступі на навчання або на 1, 2-му курсах. Для ступеня «магістр» профілізація обирається при вступі на навчання за певною освітньою програмою.

Підкреслимо, що зміст навчальних дисциплін вибіркового загального циклу підготовки має бути підпорядкований у першу чергу загальним компетенціям (здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня, працювати в міжнародному контексті, розробляти й управляти проектами, виявляти ініціативу та підприємливість, наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків, діяти соціально відповідально тощо), що складають підґрунтя формування професійної мобільності майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ. Отже, на підставі проведеного дослідження дійшли висновку, що формування професійної мобільності майбутніх фахівців, що виявляється в здатності швидко і якісно освоювати суміжні види професійної діяльності, готовності до адаптації на сучасному ринку праці, буде ефективним за умови забезпечення профілізації професійної підготовки, яка в контексті реалізації багаторівневої вищої професійної освіти розглядається як процес спеціалізованої підготовки при одночасному забезпеченні її універсальності, коли за рахунок змін у структурі, змісті й організації навчального процесу створюється підґрунтя для варіативного освоєння студентом освітньої програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дворецкая Ю. Ю. Психология профессиональной мобильности личности : Дис... канд. психол. наук: 19.00.08 / Дворецкая Юлия Юрьевна. – Краснодар, 2007. – 176 с.
2. Вишнякова С. М. Профессиональное образование : словарь, ключевые понятия, термины, актуальная лексика. – М. : НМЦ СПО, 1999. – 538 с.
3. Булько А. Н. Большой словарь иностранных слов. 35 тысяч слов. – М. : Мартин, 2006. – 704 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 868.
5. Проект Концепції профільного навчання в старшій школі [Електр. ресурс]. – Режим доступу: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5B34BF7492D33/list-9CBF2D9326>
6. Сухова Е. Е. Профилизация обучения студентов иностранному языку как фактор повышения профессиональной компетентности : Дис. канд. пед. Наук : 13.00.01 / Сухова Елена Ефимовна. – Рязань, 2002. – 170 с.
7. Баранов М. В. Формирование профессиональных умений студентов в условиях профилизации образовательной среды педагогического вуза : Автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.08 / Баранов Максим Владимирович. – Пенза, 2008. – 20 с.
8. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18http>
9. Методичний лист до складання навчального плану вищих навчальних закладів II, III, IV рівнів акредитації. – К. : Вид-во Інституту інформаційних технологій і змісту освіти, 2011. – 15 с.
10. Лист МОН щодо особливостей організації освітнього процесу та формування навчальних планів у 2015-2016 н.р. від 13.03.2015 р. №1/9-126.
11. Роз'яснення та рекомендації щодо реалізації наказу Міністерства освіти і науки від 26 січня 2015 року №47 «Про особливості формування навчальних планів на 2015/2016 навчальний рік» та окремих норм Закону України «Про вищу освіту».

Zelenskyi B.

Kharkiv H. S. Skovoroda National Pedagogical University, Kharkiv

PROFILING OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING AS A CONDITION OF FORMATION OF PROFESSIONAL MOBILITY

The implementation of profiling of professional training, which is one of the conditions of formation of students' professional mobility in the process of receiving higher professional education, has been substantiated in the article. The meaning of key concepts of the research has been analyzed with support on reference literature and works of scientists in the field of pedagogy; their interconnection and relationship have been noted. The key concepts are: profiling, profile, profile education, specialization, profiling of professional training. The legislative framework for realization of substantiated pedagogical condition has been outlined. The peculiarities of planning and organization of educational process at universities, taking into account profiling of future teachers' professional training, have been concretized. The basic provisions concerning students' taking the selective courses of general and professional cycles have been determined.

Keywords: profiling, specialization, professional mobility, professional training, future specialists.

REFERENCES

1. Dvoretzkaya, Yu.Yu. (2007), *Psihologiya professionalnoy mobilnosti lichnosti*, Dis. kand. psih. nauk, Krasnodar. [in Russian]
2. Vishnyakova, S.M. (1999), *Professionalnoye obrazovaniye: Slovar, klyucheviye ponyatiya, terminy, aktualnaya leksika*, NMTs SPO, Moscow. [in Russian]
3. Bulko, A.N. (2006), *Bolshoy slovar inostrannykh slov. 35 tysyach slov*, Martin, Moscow. [in Russian].
4. Kremen, V.G. (2008), *Entsyklopediya osvity*, Yurinkom Inter, Kyiv. [in Ukrainian]
5. *Proekt Kontseptsii profilnogo navchannya v starshyi shkoli*, available at: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-5B34BF7492D33/list-9CBF2D9326> (accessed 01.09.2017). [in Ukrainian]
6. Suhova, Ye.Ye. (2002), *Profilizatsiya obucheniya studentov inostrannomu yazyku kak factor povysheniya professionalnoy kompetentnosti*, Dis. kand. ped. nauk, Ryazan. [in Russian]
7. Baranov, M.V. (2008), *Formirovaniye professionalnuh umeniy studentov v usloviyah profilizatsii obrazovatelnoy sredy pedagogicheskogo vuza*, Avtoref. dis. kand. ped. nauk, Penza. [in Russian]
8. *Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu"*, available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18http> (accessed 01.09.2017). [in Ukrainian]
9. (2011), *Metodychnyi lyst do skladannya navchalnogo planu vyshchih navchalnyh zakladiv II, III, IV rivniv akredytatsii*, Vydavnytstvo Instytutu informatsiynykh tehnologiy i zmistu osvity, Kyiv. [in Ukrainian]
10. *Lyst MON shchodo osoblyvostey organizatsii osvitnogo protsesu ta formuvannya navchalnyh planiv u 2016-2016 n.r. vid 13.03.2015 r. №1/9-126*. [in Ukrainian]
11. *Rozyasnennya ta rekomendatsii shchodo realizatsii nakazu Ministerstva osvity i nauky vad 26 sichnya 2015 roku №47 "Pro osoblyvosti formuvannya navchalnyh planiv na 2015/2016 navchalnyi rik ta okremykh norm Zakinu Ukrainy "Pro vyshchu osvitu"*. [in Ukrainian]

Зеленський Богдан Романович,
аспірант кафедри «Початкова, дошкільна та професійна освіта»,
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди,
вул. Алчевських, 29, м. Харків, Україна,
61002.
Тел. +38 0507868765.
E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

Zelenskyi Bohdan Romanovych,
Post-graduate student of the Department of
General Pedagogy and Pedagogy of Higher
School,
Kharkiv H. S. Skovoroda National
Pedagogical University,
29 Alchevskyyh Street, Kharkiv,
Ukraine, 61002.
Tel. +38 0507868765.
E-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

Стаття надійшла 12.09.2017